

Nr 146.

Av herr **Janson** i Frändesta **m. fl.**, om utredning rörande viss ändring i gällande vanhävdslagstiftning.

I nuvarande ekonomiska läge bedrivs på alla näringslivets områden ett intensivt arbete för att höja avkastningen av våra produktiva resurser. I det allmännas intresse ha ej endast många fått underkasta sig långvarig militärtjänst utan enskilda personer ha även fått tåla ingrepp i sin rätt att förfoga över sin egendom, t. ex. genom att militär personal rekvirerat denna under längre eller kortare tid. Vårt folk har i allmänhet funnit det vara sin naturliga plikt att göra vad på dem ankommer för att förbättra vår ekonomiska och militära beredskap.

I denna situation har det väckt uppmärksamhet, att vissa jordbruksenheter ej brukas med rimlig omsorg med följd, att jorden vanhävdas. Visserligen torde följderna av vanhävd på ett ringa antal brukningsenheter ej ha någon större betydelse för vår folkförsörjning, men förhållandet måste anses vara ett uttryck för bristande samhällslojalitet från ägarens sida. Vad vi i främsta rummet reagera emot är sådana jordägares i handling ådagalagda uppfattning, att äganderätt ej skulle vara oupplösligt förbunden med ansvar och förpliktelse. Där utpräglade missförhållanden av antydd art föreligga, måste det anses berättigat, att ägarens rättighet att fritt råda över sin egendom för viss tid eller på visst sätt inskränkes. Det kan påpekas, att detta redan vid ett tillfälle skett genom att en ägare av jordbruksfastighet på grund av konstaterad vanskötsel av sin gård blivit med stöd av allmänna förfogandelagen ålagd utarrendera denna. Emellertid synes den allmänna förfogandelagen ej vara lämpad att lösa alla svårigheter som uppkomma i samband med ett offentligt ingripande mot vanhävd.

Som bekant ha våra allmänna domstolar möjlighet att fråntaga en person rätten att råda över sin egendom genom att förklara honom omyndig. Detta kan bl. a. ske, om han »genom slöseri eller genom grov vanvård av sin egendom eller eljest genom otillbörligt förfarande i avseende å egendomen äventyrar sin eller sin familjs välfärd». Man har sålunda funnit det berättigat att under lagligen fastställda former och förutsättningar företaga ett synnerligen djupt ingrepp i de med äganderätt förknippade befogenheterna på grund av hänsyn till en enskild persons eller dennes familjs intressen. Det kan då knappast anses berättigat, att en person, som på grovt sätt vanvårdar sin jordbruksfastighet, får finna sig i att hans rätt att råda över denna fastighets brukningsrätt inskränkes så, som anses behövt för tillvaratagande av det allmännas och folkförsörjningens intresse.

I detta sammanhang har det diskuterats, huruvida en utvidgning av vanhävdslagens tillämplighet skulle vara ett tjänligt medel för att hindra dylik vanvård av en jordbruksfastighet i enskild ägo. Det kan emellertid ställas i tvivelsmål,

huruvida vanhävdslagens bestämmelser i sin helhet skulle vara lämpliga i sådant fall.

Ett ofrånkomligt krav vid ingrepp för att stävja existerande vanhävd av jordbruksfastighet måste nämligen vara, att jordägaren bibehålles vid sin rätt att välja den driftsform som kan vara den mest ekonomiska eller ändamålsenliga. Det bör stå jordägaren fritt att välja t. ex. mellan extensiv och intensiv drift, eller, med hänsyn till jordens beskaffenhet och belägenhet, mellan egentligt jordbruk, betesbruk och skogsbruk, samt att i stort rationalisera sin egendom eller arrondera de särskilda åkerfälten för att göra dem mera lämpade för maskinell drift; allt detta såvida folkförsörjningen gagnas, eller åtminstone icke skadas av dessa förändringar.

En förskjutning av prisläget på fastighetens produkter, tillkomsten av nya brukningsmetoder, en ändring i tillgången på arbetskraft inom orten eller en avsevärd förändring i fastighetens ekonomiska lämplighet för den hittillsvarande driften kunna nödvändiggöra driftsekoniskt betingade ändringar i fastighetens utnyttjande. I vissa fall torde vanhävdslagens synnerligen rigorösa bestämmelser utgöra ett ööverstigtligt hinder för dispositionsändringar på ovan antydda grunder.

Såsom exempel på vanhävdslagens klavbindande verkningar kan nämnas, att det i vårt lands skogsbygder, och särskilt inom de gamla bruksdistrikten, finnes många åkertegar, som brutits och odlats under helt andra förhållanden än dem som nu gälla. Här kan det vara en naturlig rationaliseringsåtgärd att med skog plantera igen eller till betesmark utlägga de spridda smååkerlapparna inne i skogen och i stället genom täckdikning och andra grundförbättringar utvinna ökade skördar från ekonomiskt mera lönande brukningsdelar. Genom en sådan rationalisering av driften kan ofta påräknas, att avkastningen från jordbruket blir större än vad som annars skulle vara fallet.

Det kan i vissa fall bli nödvändigt att helt nedlägga jordbruk, som på grund av svag jord eller dålig belägenhet å småöar i skärgård eller djupt inne i skogar med dåliga vägförbindelser icke kunna brukas utan påtaglig ekonomisk förlust. Sådana ekonomiskt motiverade omdispositioner böra icke vid en lagändring få betraktas såsom vanhävd eller vanvård av fastigheten.

På grund av ovan antydda skäl kunna vi ej ansluta oss till den tanken, att en utvidgning av vanhävdslagens tillämpningsområde — i lagens nuvarande utformning — vore tillråddlig. Lagens bestämmelser äro konstruerade med ett helt annat mål för ögonen under en tid, då problemen voro andra än nu. Skulle vanhävdslagen i oförändrat skick göras undantagslöst tillämplig på all jord, skulle detta kunna inverka hindrande och försvärande på driftens rationella anpassning efter de snabbt skiftande kraven på jordbrukets produktion.

Genom att anföra dessa betänkligheter mot vanhävdslagens användbarhet för ifrågavarande fall vilja vi dock — som inledningsvis framhållits — ingalunda ställa oss på den ståndpunkten, att de som grovt vanvårda sina jordbruksfastigheter i fortsättningen skola tillåtas att obehindrat fortsätta därmed.

Antalet av sådana personer torde emellertid vara obetydligt och vanvården av deras jordbruk medför endast små försörjningspolitiska konsekvenser. Däre-

mot äro sannolikt de psykologiska följderna av deras handlingssätt relativt mera skadliga, åtminstone i nuvarande läge.

På grund av den i och för sig ringa betydelsen av dessa missförhållanden bör den erforderliga apparaten för att hindra sådan vanvård konstrueras så enkelt som möjligt. Å andra sidan måste garantier finnas för att de nytillkomna befogetheterna ej användas på ett för rättssäkerheten menligt sätt.

Vi vilja för vår del föreslå, att det tillvägagångssätt i huvudsak kommer till användning, som finnes angivet i 4—14 §§ lagen den 27 juni 1927 angående uppsikt av vissa jordbruk, i den mån dessa bestämmelser avse förhållanden, där enskild person är ägare av fastigheten. Denna lag är i sin nuvarande utformning endast tillämplig på utarrenderad, i enskild ägo varande jord (samt givetvis s. k. bolagsjord) om ägaren varken är mantalskriven på fastigheten eller på fastighet som är i sambruk med denna eller om ägaren besitter fastigheten huvudsakligen i ändamål att därav bereda sig inkomst annorledes än genom jordbruket.

På grund av att åtgärderna böra kunna vidtagas mot varje jordägare, måste de i ovannämnda paragrafer av vanhävdslagen stadgade ingreppsmöjligheterna kompletteras.

Såsom första åtgärd skulle kunna tänkas, att vederbörande ägare vid vite ålades att utföra vissa förbättringsarbeten på egendomen eller förpliktades att av egendomens resurser utgöra vissa prestationer. För den händelse ägaren kan visa, att han på grund av bristande ekonomiska resurser, otillräcklig kunskap om jordbruksskötsel, fysisk oförmåga eller andra dylika omständigheter är ur stånd såväl att själv bruka som låta fastigheten brukas under hans ledning på önskvärdt sätt, må egendomen efter domstols förordnande genom vederbörande jordbrukskommission utarrenderas till lämplig brukare. Skulle utarrendering av fastigheten i vissa fall vara en mindre effektiv form, t. ex. på grund av ägarens ovillighet att för sin del bidra med nödig hjälp för driftens förbättring, må egendomen på av domstolen fastställd tid sättas under tvångsförvaltning.

På grund av vad vi ovan anført få vi hemställa,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning i syfte att få förslag till lagstiftning av här ovan antytt innehåll, att tillämpas, där ägare av jordbruksfastighet *grovt vanvårdar* densamma.

Stockholm den 23 januari 1941.

Stig Janson
i Frändesta.

Gösta Liedberg.

Gunnar Persson.

Karl Magnusson
i Skövde.